

الکترونیکی رسانی electronic media

انترنت (internet)

انترنت نړیواله کمپیوټری شبکه ده چې د زرگونو کوچنیو کمپیوټری شبکو درلودونکې دي، کوم چې د اتصال په منظور یو له بل سره انتخاب شوی دی. د نړیوال ویب یا جال (world web wide) (www) تعریف ځینې کمپیوټر پوهان داسې کوي:

((نړیوال جال هغه ځای دی چې متن او تصویر پکې خوندي کېږي او د انترنت په مټ دغه متن او تصویر څوک لیدلی یا لوستلی شي.))

انترنت یو مستقل شی نه دی، چې څلک دنړۍ د مختلفو سیمو څخه خپل سولگرونه (computers) ورته وصل کړي، بلکې انترنت په خپله د همدې کمپیوټرونو د وصلېدو په صورت کې تشکیل شوی، چې هر معمولي کارونکي کولای شي د انترنت د خدماتو څخه برخمن شي، دا خدماتونه کېدای شي په دغه لاندې ډول وي:

۱: د برېښنالیک خدمات (e-mail)

۲: بڼار خوني (chat rooms) د مختلفو بحثونو لپاره

۳: پرلیکه بڼارونه (chat)

۴: انټرنیټي لوبې (games)

۵: دنړۍ د مختلفو منابعو څخه د مالوماتو لاس ته راوړل

۶: برېښنايي سوداګري (e-commerce)

۷: د فیلمونو لیدل او د راډیويي کانالونو ته غوږ ایستل.

۸: د مختلفو دوتنو (فایلونه)، البینا، (download)

۹: پرلیکه زده کړې (e-learning)

انترنت یو ځنې خوبایي (ښه والی) دادی چې په اسانه او ارزانه ډول په کم وخت کې معلومات ترې ترلاسه کولی شو. او په مختلفو ډولونو د نړۍ له هرې نقطې سره ارتباط ټینګهولی شو. نن ورځ ډیر معموله طریقه د ارتباط لپاره د انټرنټ له لارې د ایمل (e-mail) یا الکترونیکی پوست پواسټه د ارتباط ټینګول دي، په ملیونونو خلک په څو ثانیو کې خپل پیغامونه، تصویرونه لیږدوي. انټرنټ د لومړي ځل لپاره په ۱۹۸۰م کال کې د امریکا د کلفورنیا په پوهنتون کې د ساړه جنګ په دوران کې معرفي شو نن ورځ په ټوله نړۍ کې له هغې څخه استفاد کېږی.

امریکایانو چې په جنګ جهاني کې د روسانو څارونکي وو. د دغه څارنې اود روسانو د احتمالي بریدونو لپارد نظامي اطلاعاتو د لاسته راوړلو لپاره دغه نظامي طرحه د رند (rand) د شرکت په غاړه وه دغه شرکت اعلان وکړ چې امریکا داسې یو سیستم ته ضرورت لري چې له مختلفو کړیو او هستو څخه بدون له مرکزیت څخه تشکیل شوي وي هغه پدی نه پوهیدل چې دننې انټرنټ د اساس او بنیاد ایښودونکی دي.

انټرنټ يا شبکه په ۱۹۸۰م کال کې په نني مفهوم رامنځ ته شوه او اوس خلک کولی شي په ډیجیټل کمپیوټري خط لور و نړیوالو معلوماتو ته ور داخل شي. انټرنټ خاص مرکز نلري او په هیڅ سازمان پوری ندی تړلی. په حقیقت کې انټرنټ غیر مرکزي ارتباطي نظام دی مګر هره تشکیل شوی شبکه په یوه شرکت یا سازمان او دولت پوری اړه لري. چې په مستقل ډول اداره کېږي او اطلاعات په لویو کمپیوټرو کې د server په نوم ذخیره کوي.

د انټرنټ په کارولو سره مونږ د نړی لیدلو ته نه ورځو بلکې دغه نړی ده چې موږ یې په نمایشي ډول مطالعه کو

د یویشتمې پېړۍ ټولنیز ارتباطي وسیلې:

د ټولنیز ارتباط په برخه کې د یو ویشتمې پېړۍ لاسته راوړنې د انټرنټ یا هم نړیواله ارتباطي شبکه ده، وروسته له هغه چې د انسان په واسطه د فضا تسخیر، او نړیوالو قدرتونه یو پر بل د بریالیتوب د لارو چارو د پلټلو په هڅه کې شول، ترڅو د سوږ جنګ په اړوند بهترینې وسیلې تشخیص او د رامنځ ته کیدلو په لټه کې شول، بیله دې چې یو له بل سره د صلحې له لارې یوځای شي. د ارتباط نوې ټولنیز وسایل د دماغی ګډوډۍ او د ذهني تسخیر د پراختیا لامل د ټولنې نړۍ پرمخ وګرځیدل. او یا هم د ټولنیز ارتباط نوې وسایل د ټولنې نړۍ پرمخ د سرګمۍ د رامنځ ته کیدو او د پراختیا سبب وګرځیدل.

د دوهم نړیوال جنګ له پای څخه وروسته لوی قدرتونه د تود جنګ نه جبران کیدونکو خطرونو ته متوجه شول، او د نړیوالو افکارو د جوړونې په اړوند پدې وپوهیدل چې د دوی لپاره تر ټولو ښه لار ارتباطي وسایل دي، د امریکا متحده ایالات وروسته لدې چې په دوهم نړیوال جنګ کې د شوروي متحد وو. د رقابت په ډګر کې د دې موضوع او اړینېت په درک سره د (advanced research project agency) یا هم (arpanet) (په نوم سازمان ۱۹۶۹ کال کې ایجاد شو. د دغه سازمان دنده په لومړیو کې د زورواکو قدرتونو څارنه او د فضايي موضوعاتو په اړوند مطالعه وه، کله چې په ۱۹۸۰م کال کې فضايي څیړنې زور واخیست ټیم برنر زلي چې په (w.e.b) ونومول شو چې د دغه په پایله کې خلک اوس مهال کولی شي د یو کمپیوټر او تلیفون پواسطه د لیکې په لرلو سره د مشترکې ژبې څخه په ګټه اخیستو د لیږدونې د پروتوکول (transmission control protocol) او انټرنیټ پروتوکول (internet protocol) له لارې دوی کولای شي د نړیوالو اطلاعاتو ډګر ته ور داخل شي، لدې څخه په ګټه اخیستو شیکاګو تریبون (chicago online) د لومړی نسخې په توګه الکترونیکی نسخه د (وب) پرمخ ولېږدوله. د تازه پېښو او اطلاعاتو ته د انعکاس ورکولو کولو د ټولنې په رامنځ ته کیدو سره د بیان آزادي د مدني ټولنو او د دولتونو په خصوصي برخو کې د دغه انقلاب په بهیر کې په ۲۰۰۳ د دسمبر له ۱۰ څخه ۱۲ د انټرنیټ د مدیریت، او د رسنیو د اداري اړوند ژور بحثونه رامنځ ته شول، پدې اړوند ځنې اصطلاحات چې د (postmodern society) یا پرمختللي ټولنه او (knowledge society) منځ ته راغلل د دغه ټولنې موخه او هدف نړی د اطلاعاتي ټولنې په نوم بدل ول و، نړۍ پیژندنه او له محدودیتونو څخه بهر کول و، پدې اساس هیڅ څوک نشي کولی د پرمختګونه لري محدود او اطلاعات له خپل ځان سره وساتي.

یونسکو په ۲۰۰۳م کال کې (memory of the information) کتاب کې یا سایبر ژورنالیزم کې دغه اطلاعات داسې ډلبندي کړل، چې له نوموړې ډلبندي څخه یې هدف له هرګروپ څخه ملاتړ او حمایه کول و.

۱:- د ارتباطات او دیاالوگ وسایل: چې دمستقیم (نیغ په نیغه) راکړه ورکړه او گډون کونکو ته بیلا بیل والی ورکوی، او په یو وخت کې د تعامل (گډون) لامل ګرځي.

۲:- د اطلاع موندنې سامان آلات as a tool for finding information

د اطلاعاتو د موندنې ترتیولو آسانه او بهترینې لارې، د ډینامیک مرکزونو سره په ارتباط کې د ماشینونو او نورو وسایلو په واسطه خپرنې ترسره او د پېښو په اړوند د لومړنۍ معلوماتو ترلاسه شي،

۳:- د الکترونيکي نشراتو نوی عامل، as a new vehicle for electronic publishing

په ټولیزه توګه په ځینو مواردو کې په خوښ کړای شویو ځایونو کې رواجي طریقې سره د محتوا او منځپانګې چې د الکترونيکي نشراتو یو اړخنی عامل انټرنېټ دي.

۴:- د رسنیو ترمنځ تجارتې او صنعتي وضعي اړوند څرګندونې اود معلوماتو خپرول. as a tool for commercial distribution and intermediation پدې سره د محصولاتو د عرضه کونکو یا هم د پلورنکو ترمنځ اړیکې رامنځته کېږي.

۵:- د په زړه پورې او ښو ویناوو او د تفریحي مطالبو څرګندونه.

as a tool for binding about

د متنونو ګرځنده او ثابتو انځورونو، او د لیدلو او اوریدلو وړ تولیداتو په اړوند د یو مطلب د نوی والی او په زړه پورې والی په موخه چې د افکارو جوړونکي دي.

انټرنېټ په ټولو هیوادونو کې تر ټولو آسان ترینه او آرزان ترینه وسیله ده، چې د هیوادونو د دځواکمنتیا او رغولو په چارو کې ترې استفاده کېږي، انټرنېټ د الکترونيکي زده کړو دروازې پرانستې چې په دې برخه کې مهم او په زړه پورې ګڼل کېږي، الکترونيکي دولت د انټرنېټ په مرسته رامنځته کېږي، او د انټرنېټ په مرسته شفافیت او پراختیا مومي، همدارنګه د اداري فساد په وړاندې د مبارزې د بډې (رشوت) د لمنځه وړلو په برخه کې امکانات برابروي.

په واقعیت کې د څو کلونو راهیسې وبلاګونه په کار وړل کېږي، او د امریکا متحده ایالاتو په ۲۰۰۴م کال کې د ریاستي جمهورۍ په انتخاباتو کې الکترونيکي رسنیو په زړه پورې ونډه لرله، پدې وخت کې د جورج واشنگټن د پوهنتون د ارتباطاتو پروفیسور د (البرټ می) پدې عقیده ؤ چې د ۲۰۰۴ کال کې د انتخاباتو وبلاګونه د انتخاباتو اړوند ؤ،

د امریکا متحده ایالات د ۲۰۰۸م کال د انتخاباتو د پراختیا یو اړخنی عامل ویديوبلاګینګ دي چې کانديد کسانو هڅه کوله ترڅو د انټرنېټ له لاري خپلي خبري او پیغامونه خپاره کړي، همدارنګه د انځورونو، او ویديوګانو په خپراوي او د کانديد اشخاصو د ویناوو، نظرونو او د هغوی د تصویرونو په خپرولو کې ئې مرسته کوله.

د پيو تحقيقاتي مرکز د لاسته راوړنو په اړه داسې راځي چې انټرنټ او (آنلاین) رسنۍ د امريکا د سياست په برخه کې يو محوري رول ترسره کوي، د مثال په ډول کابو نيمایي امريکايان او يا د امريکې اوسيدونکې خبرونه او او د رياست جمهوري د انتخاباتو سيالۍ د آنلاین رسنيو له لاري تعقيبوي، د تحقيقاتي مطالعې د مرکز د څيړنې په اساس ۷۲٪ د لوړ عمر لرونکي امريکايان وائي، چې هره ورځ د سياسي وېبسايتونو پلټنه کوي، لنډ پيغامونه او انتخاباتي او تبليغاتي ايملونه مطالعه کوي.

د امريکايي مسؤولينو په وينا يو شمير امريکايان چې اړوند مسايل يې د انټرنټ له لاري تعقيبول د ۲۰۰۴م کال په پرتله په ۲۰۰۶ کال کې دوه برابره شول، د دي مطالعې په اساس ۲۲۵۱ کسان تر څيړنې لاندې نيول شوي و، د رياست جمهوري د انتخاباتو کانديدانو د دغه هيواد په اندازه له انټرنټ څخه کټه پورته کوله، آنلاین وډيو يې سايتونه په مثال د يوتيوب او ټولنيزه شبکې په مثال د فيسبوک د مهمو رسنيو په قطار کې يو له بله په ۲۰۰۸ کې راڅرگند شول، د پيو د مؤسسي د لاسته راوړنو په اساس ۳۵٪ امريکايان سياسي وډيو گڼلني گوري، همدارنگه ۱۰٪ ټولنيزې شبکې د اطلاعاتو د لاسته راوړلو په موخ کاروي او پدي برخه کې تري کار اخلي،

جف جارويس چې د امريکا د (سيټي) د پوهنتون استاد دي د امريکا په وروستيو انتخاباتو کې د (جان مک کين) د ناکامي لامل په آنلاین رسنيو کې د تبليغاتي خپرونو د کيفت او د هغه د معيار ټيټوالي ښودلې، په حقيقت کې په انټرنټ سره تبليغات بايد د دغې رسنۍ د ارزښت او د گټه اخيستونکو او کارکونکو د روحيې سره سم جوړ شي ترڅو د مخاطبينو د وجود د جذب او زړه راښکون په موخه د کانديدانو پيغامونه په ښه ډول وليږدوي.

الکترونيکې خپرونې:

د کتنمبرک په واسطه د چاپ د متحرک ماشين په کشف سره مطبوعاتو ته په نړۍ کې د اطلاعاتو د ښې رسونې په سبب د جمعي يا ټولنيزي کليمې د استعمال وياړ ورپه برخه شو، مگر دغه مقام چاپي رسنيو د څو پيړيو په طي کولو سره خپل کړ، تردې چې په بازارونو کې د چاپي رسنيو د غه انحصار د راډيو او تلويزون په منځته راتگ سره يوڅه کمزوری شو. د مطبوعاتو صنعت په امريکا کې له ۱۹۲۰م کال څخه وروسته د لوستونکو له کمښت سره مخامخ شو. د نوموړي جريان د تغير لپاره ډيرې معمولي د پرمختگ لارې چارې په کار واچول شوي، دغه صنعت د کيفيت په لحاظ له ښوالي څخه علاوه د ليکنۍ رسنۍ د رنگه عکسونو د چاپ د خبري گرافیکونو څخه استفاده د معياري لي اوت کارونه او همدارنگه د لنډو خبري رپوټونو له کارونې څخه استفاده او د نورو مؤثرو طريقو په کار اچونه لکه زړه راښکونکي عنوانونه.

د ۱۹۸۰م کال له لومړيو څخه د الکترونيکي نسخو کارونه پيل شوه. د دغه کال په لومړيو کې د تګس د وډيو کارونه چې اوس له منځه تللي استفاده کيده. څرنگه چې انټرنټ ۲۸ کاله مخکې په کار پيل وکړ. مگر تر ۱۹۹۳م کاله پدي ونه توانيدل چې د ناشرانو موافق نظر له يو مناسب ستيج څخه ځان ته راجلب کړي. د ۱۹۸۹م د مه د ۲۷ څخه د (اډيتورانډ پا بليشر اکتيو) مؤسس د ۲۸۵۹ سايتونو يو فهرست جوړ کړ، چې عمومي ورځپاڼې او اونيزي پکې شاملې وي؛ په نړۍ کې يې خپور کړ، چې ۱۷۴۹ له هغې څخه د امريکا په متحده ايالاتو کې خپریدل. مطبوعاتو له انټرنټ څخه د يوې

محافظتي او آسانه نشریدونکې وسیلې په توګه چې تبلیغاتي پیغامونه یې په ښه شکل استقبال او نشر کړل کار واخیست،

دری سره تړلی رسنیزې بڼې:

ددی لپاره چې د سایبر فضا کی دشته نورو رسنیزو بڼو پرڅرګندتیا وپوهیږو، دلته یې په لنډ ډول څیړو .

برښنايي رسنۍ: electronic media

د الکترونیک یا برښنايي رسنیو کلیمه تر انټرنیټ مخکی یوازی راډیو او تلویزون ته کاریده، خو د انټرنیټ په منځ ته راتګ سره بیا هم ویب او ویبلاګونه ته همدغه برښنايي یا الکترونیک کلیمه وکاریده، په برښنايي رسنیو کی ټولې هغه رسنیزې وسیلې راځي، چې له برښنا سره سرو کار لري .

ډیجیټل رسنۍ: digital media

ډیجیټل رسنۍ د (صفر او یو) شیمري رسنیو ته ویل کیږي، چې د صفر او یو په چوکاټ کی خپل معلومات وړاندې کوي، د بیلګې په ډول راډیو او تلویزون برښنايي رسنۍ دی خو که توکی یا خبری منځپانګه یې په صفر او یو (ډیسکیت، سی دی، یافلش) بدل شي، ډیجیټل بڼه غوره کوي.

ډیجیټل رسنۍ له صفر او یو څخه خوا خپل سری عمل نشي کولای، او که چیرې د عمل اړتیا پېښیږي، یوه بله خوځنده وسیله به یې عامل ګرځي، لکه کمپیوتر، انټرنیټ، راډیو، تلویزون او داسی نور.

د ډیجیټل او انلاین رسنیو ترمنځ توپیر دادی؛ چې ډیجیټل په وسایلو کی خوندي وي، او پر انټرنیټ کی نه وي پر لیکه شوی، خو انلاین بیا پخپله په انټرنیټ کی موجود وي، ډیجیټل رسنۍ هغه مهال پر لیکه یا انلاین ګڼل کیږي، چې پر ویب راجوتی شي. لکه دورځپاڼی (پی ډی ایف) نسخه.

سایبر رسنۍ: cyber media

د cyber کلمه د cybernetic د کلیمې یوه برخه ده، چې د لومړي ځل لپاره په ۱۹۴۸م کال د اړیکو یو کارپوه ناربرټ وینز وکاروله، cybernetic د لاتیني ژبې د gubernetic له ریښې څخه اخیستل شوي، چې د لارښوونې او قوماندې لپاره کاریده. cybernetic د مطالعې او پوهې معنې ورکوي، خو تر ډیره د سایبر د کلیمې اطلاق په انټرنیټي فضا او پر هغه څه باندې اطلاق کیږي، چې پر دغه فضا کې موجود وي.

سایبر رسنۍ د انټرنیټ په نړۍ کې دشته والی له امله انلاین او ډیجیټل دواړه بڼې لري، یانې هم انلاین ورته ویلای شو، او هم ډیجیټل، سایبر د انسان او ډیجیټل ماشینونه له ترکیبه زږیږي، او څو رسنیزې بڼې درلودای شي، په سایبر خبریالی کی د کس او کارکوونکی هڅې بیا د صفر پر لوري پرمخ ځي، او د سیستم هڅې بیا د سلو پر لوري ځي، د بیلګې په توګه، که موږ په انټرنیټي پلټونکو ماشینونو کی یو څیز غواړو، سیستم موږ ته په زرګونو اوږندو توکی راوړي، له دغو توکو نه دیو یا څو په غوراوی کی موږ خپلواک یو.

په سایبر فضا کې فلټرنګ بشپړنه وی، ځکه که خبری سایت فلټر کېږي انټرنیټی نسخه یی پاتی کیږي، او خلک یی په اسانی سره موندلی شی.

الکترونیکی ورځپاڼه:

الکترون ی کی ورځپاڼې هغه آزادی رسنۍ دي چي له زمانې او مکانې محدودیتونو څخه آزادي وی. د تلګراف هغه پخوانی سیستم چې د تلګراف په واسطه به لیکونه لیږل کیدل، له منځه لاړ او ځای یی انټرنټ ونيولو. په انټرنټ کې د معلوماتو د لوستلو لپاره یو کس کولی شي چې څه شي، څه وخت او په څه طریقه یوه لیکنه ولولي. آن لاین ژورنالیزم کولی شو چي نن ورځ له اخبار، راډیو، تلویزون څخه چې ۲۴ ساعته خپرونی کوي، لوړ او د خپرونو په لحاظ بهتره وګڼو.

د الکترونیکی ورځپاڼو ارزښت:

د الکترونیکی ورځپاڼو لیکنه د ژورنالستانو لپاره نسبتاً نوي مفهوم دي، په خبري اطاقونو او له خبرنګارانو سره د کمپیوټر موجودیت، بیل خصوص په اوسني عصر کې د دریم نسل له نوي تکنالوژۍ ((g3 څخه استفاده د تلکس دستګاوي او د حروف چینی لپاره له کمپیوټرونو څخه استفاده او یا هم د حروف چنی لپاره د لیتوګرافي، د نویو او عصري سیستمونو کارول، د اوسني عصر لپاره تر ټولو نوی موضوعات دي، مګر د نړۍ په کچه د ورځپاڼه لیکنې په برخه کې نوی ندي، موږ اوس هم د نړۍ په څیر له دغه ظرفیتونو سره آشنا نه یو، یو څه انګیزه او د ابتدایي معلوماتو څرک یی تر موږ رارسیدلی، په کامل ډول مو له هغې څخه استفاده نده کړي.

په اطلاع رسونه کې سرعت تر ټولو مهم ترین عنصر دي چي په الکترونیکی ورځپاڼه لیکنه کې د چاپیدونکو ورځپاڼو په نسبت په الکترونیکی ورځپاڼه لیکنه کې تر ډیره د عمل بڼه ورکړل شوي، نن ورځ اوریدونکې تر ټولو تازه معلوماتو د ترلاسه کولو په هڅه کې دي، کیدای شي الکترونیکی رسنۍ اوریدونکي په ژوندي بڼه په سیل بینو تبدیل کړي.

په نړیواله کچه لویې تلویزوني شبکې په ژوندي بڼه د خپرونو په خپولو سره د اطلاعاتو همدې شکل ته میلان کوي، په نني عصر کې د اطلاعاتو همدې پراخوالی او نوی والی الکترونیکی ورځپاڼو ته په خوځنده ډول په قوت ورکولو او پراخوالي کې مهم رول لري. له هغه ځایه چې د خبر رسونې پرمختللي ټولني له بیلابیلو منابعو څخه د اطلاعاتو په لاسته راوړلو کې یو له بل سره په رقابت کې دي، له همدې امله دغه ټولني د اطلاعاتو په لاسته راوړلو کې له نویو طریقو د تکنالوژۍ څخه استفاده کوي. او په نویو اسانه او سریعترینو طریقو سره اطلاعات تر خپلو اوریدونکو رسوي، که چیرې دوی په دې ونه توانیږي چې د اطلاعاتو په رسولو کې د وخت له نویو او دیجیتل طریقو څخه کار واخلي په دغو سیالیو کې به شاته پاتې وي. پدې سبب له دیجیتل ورځپاڼه لیکنو سره اشنایې لازمي او ضروري ده.

دا چې الکترونیکی ورځپاڼه لیکنه په یوه نوی او ټولنیزه پدیده تبدیله شوې، پدې لحاظ څو مهمې نقطې ضروري دي چې له هغه څخه باید غفلت ونکړو.

۱ ديجيتل ورځپاڼه ليکنه يواځې شکل دی محتوا نده ځينې کسان پدې فکر کې دي چې نويو ورځپاڼه ليکنو ته لاس رسېدو د ارتباطاتو اهدافو ته لاس رسېدی، حال دا چې نوموړي مسئلې يوله بله زياته فاصله لري، يوازي نوي تکنالوژي ته لاس رسېدو نشي کولای چې د ځوان نسل ځانگړتيا يا فکري پوهه په هغې باندې اتکا وکړي، او د ورځپاڼه ليکنې له طريقو څخه يې بې نيازه کړي. صرف نوي تکنالوژي نشي کولای چې دغه نسل له نويو موضوعاتو، او اخلاقي او حقوقي ملاحظاتو، په ژورناليستي ژبه تسلط او د رپوټ ليکنې د تکنیکونو له کشف څخه ژورناليستان بې خبره کړي.

۲ د ورځپاڼه ليکنې پخوانۍ نسل هم نشي کولای چې د تکنالوژي دغه مدرن او نوي سيستم ته شا کړي، د دغه نسل لپاره ډيره د افسوس خبره ده چې خپلې لاسته راوړنې د نوي تکنالوژي له مخاطبانو نه دريغوی، دوی بايدې د خپل ځان او ديجيتل ټولنو ترمنځ د ورځپاڼه ليکونکي د دوهم نسل په څير د پله حيثت غوره کړي.

۳ د ورځپاڼه ليکنې لومړی او دوهم نسل بايد په دغه نويې تکنالوژي کې ورک نشي له دغه نويې تکنالوژي څخه بايد يواځې د يو پول په صفت کار واخلي، يا په بله معنی دغه نوي تکنالوژي د خپلو افکارو او نظرياتو د لېږدولو د يوي وسيلې په توگه وکاروي.

۴ ديجيتل ورځپاڼه ليکنې تر ټولو مطلوب حالت دادی چې په هغه کې نوي مفاهيم او مطالب په اطلاع رسونه کې را پيدا او د عميق پيغام په شکل کې نوي والۍ رامنځته شي، ترڅو له بيلا بيلو منابعو سره ارتباط پراخه شي. او د کرکتنې درک ته په کتو سره د ورځپاڼه ليکنې بڼه موقف ترلاسه کړي.

نن د اطلاعاتو په خپرولو او لاسته راوړلو کې تر ټولو لوي پرمختگ رامنځته شوی، تردې چې د اطلاع رسوني يا د اطلاعاتو لاسته راوړنه د پراخوالي په لحاظ تر اسمانه رسيدلي، د ځمکې له هرې نقطې څخه د انټرنېټ صفحې ته په داخلیدو سره د اطلاعاتو د لاسته راوړلو اپتيا پوره شوه، نن ورځ انټرنېټ مونږ ته دا توان رابښلی چې جهان له يو کوچنې مستطيل سره مقايسه کړو چې په موز کې اچول شوی.

د اينټرنېټي خپرونو ځانگړتياوې:

د انټرنېټي خپرونو ځانگړتياوې په لاندې ډول دي.

۱- څرنگه چې د وخت په لحاظ د انټرنېټ پر صفحه مطالب او خبرونه لنډ وي لنډ مطالب په بڼه ډول د خلکو د توجو وړ گرځي.

۲- آزاد محيطي ستيجونه دا ايجادوي چې له هغه څخه خلک يو له بل سره په بڼه اړاوالي، او دغه رسنيو ته تازه جوړښت ورپه برخه کړي.

۳- الکترونيکي ټولنه يواځې د يو ډير سريع او تيز تيريدونکې موج په څير ده، چې د مسؤليت د ادا کولو تر ټولو بڼه وسيله ده.

۴ په دغو آزادو ستيجونو کې خپريدونکي احساسات نشي کولای چې ژورناليستي تعيرونه او د ليکنې مهارتونه څرگند کړي.

۵ په الکترونيکې نشراتو کې داسې غیر واقعي مطالب هم وجود لري چې باید پرې پوه شو او خاتمه ورکړل شي، او د لوستونکو د ضرورتونو مطابق داسې پرمعنا صوتي او تصويري منځپانگه لوستونکو ته وړاندې کړو چې د خلکو د توجو سبب وگرځي. د چاپي نشراتو په پرتله الکترونيکي نشرات هرڅه باید په موفقيت او په بهتره ډول زیاتو فني مهارتونو ته ضرورت لري. مګر واقعیت داده چې ترټولو او چټ خپرونکي د انټرنیټ په شبکه کې له خاصو تحقیقاتو څخه وروسته خپلو ګرافیکو او مورو ته په پراخوالي ورکولو کې د هغه په محدودیت خبرې کوي. یو شخص د انټرنیټ په شبکه کې د یو مطلب په خپرولو سره ناشر جوړیږي، مګر واقعي کار له دغه مقام څخه ګټه اخیستل دي.

د الکترونيکي ورځپاڼو بهیر ته لنډه کتنه :

د الکترونيکي ورځپاڼو تعداد ورځ په ورځ پراخوالی مومي، هغه رپوټ چې په ۱۹۹۲م کال کې خپور شو (هارپر) اعلان وکړ چې ۷۷٪ ورځپاڼې دا اراده لري، چې له چاپي خپرونو سربیره، دوی باید الکترونيکي نسخه هم نشر ته وسپاري، څرنگه چې د دغو ورځپاڼو تعداد په امریکا کې فوق العاده زیات دی. مګر د هغې توسعه له امریکا څخه بهر هم تر سترګو کیږي، هغه رپوټ چې په (مریر) پورې تړاو لري په سلو کې ۴۳ ټولي انټرنیټي ورځپاڼې له امریکا څخه بهر دي، دا په داسې حال کې چې دغه نتیجه لدې څخه یو کال مخکې په سلو کې ۲۹ وه، دغه نوی او تازه طریقه د خبر لیدولو چې په ډیر دقیق ډول په همغه سرعت له انټرنیټي کانال څخه د هغه په کومک خبر لیدول کیږي، او د رشد په حالت کې ده، الکترونيکي ورځپاڼه هغه نشریه ده چې د وب په شبکه کې د اسانه لاس رسي وړ ده، د کمپیوټر په ژبه له ټولو خبري ګرافیکونو سره د متن اړانده د کمپیوټر له صفحي څخه په استفاده لیدلی شو.

الکترونيکي ورځپاڼه کیدای شي چې د چاپي ورځپاڼو یوه مجازی نسخه وي، او یا په مکمل ډول هغې ته ورتوالی ولري، د انټرنیټي ورځپاڼو ځینې برخې یواځې په انټرنیټ کې موجودی وی، د انټرنیټي ورځپاڼو د ماهیت (اصلوالي) د درک لپاره د رسنیو له غنایې نظریې څخه کار اخیستل کیږي، د رسنیو غنایې نظریه د څلورو ځانګړتیاوو درلودونکې ده، مناسب سرعت، د منبع شخصي ماهیت او غنایې او د کارونکې د ژبې بیلابیل والی، معمولا ټولنیزې رسنۍ تخصصي ضرورتونو ته اړنه دي، که څه هم د رسنیو ځینې برخې د ویش په لحاظ د ځینو کوچنیو برخو درلودونکې دي؛ چې تخصصي مطالب خپروي، مګر ځینې وخت ډیر تخصصي وي، لکه تخصصي مجلې چې په تخصصي ډول خپلو خپرونو ته دوام ورکوي، مګر نوموړي مجلې هم په تنهایی سره نشي کولی چې د یوې لویې ټولنې غوښتنو ته ځواب ووايي، دغه کار معمولا ځینې وخت په ورځپاڼو کې هم صدق کوي. که څه هم ځینې تحقیقي ورځپاڼې د ورزشي او تفریحي اطلاعاتو په خپرولو پورې محدودې وي، مګر نشي کولی د ورزش یا سرګرمۍ د خاصو ډولو په خپرولو تمکز وکړي، ددغو کوششونو محدودول ممکن د یوې رسنۍ کلي ماهیت له منځه یوسي، لدې ټولو سره سره په یوه انټرنیټي ورځپاڼه کې کیدای شي هغه محدودیتونه چې د فضا له نظره موجود وي له منځه یوسي، په همدې دلیل زیاتو اطلاعاتو ته لاس رسی چې خلک کولای شي د خپلو غوښتنو مطابق مطالب پکې انتخاب کړي، د خبرونو او اطلاعاتو، خبري سرویسونه چې د خلکو د غوښتنو او سلیقو مطابق په مختلفو ډولو طبقه بندي شوي؛ او له

بیلا بیلو منابعو څخه تنظیم شوي وي، دغه ورځپاڼې پخپله د دي توان لري چې په هغې کې یو لوستونکی د خپلې خوښې مطالب په آسانه ډول ولولي.

د رسنیو بله غنایې عبارت ده د جملو له اغیزمنتیا او غیر اغیزمنتیا څخه چې جملي څومره اغیزمنې دي، څرنگه چې په چاپي رسنیو کې د جملو ساده والی اغیزمنتیا او د لنډو ساده جملو کارول حتمي او ضروري چاره ده، که چیرې په الکترونيکي ورځپاڼو کې زموږ لیکنی ژبه ساده او روانه نه وي، کلمي مو پیچلي او یا ډیرې نوي وي، لوستونکي یواځې د موز په کلیک سره زموږ ورځپاڼه پرېږدي، او نورو سایټونو ته داخلېږي، په همدې سبب غنایې د کلام په الکترونيکي ورځپاڼو کې زیات د توجو وړ خبره ده

نړیواله شبکه: word wide web

که چیرې تاسې یو کمپیوتر او مودیم ولری، په ډیره آسانی سره کولی شې د تلفوني شبکو له لاري اینټرنټ او وروسته له شبکې سره وصل شې، وروسته د خپل هدف لپاره په انټرنټ کې پلټنه وکړی، دغه ځانگړی سافتویر (نرم افزار) دی چې تاسې ته د دي امکان برابروي؛ ترڅو په نړیواله شبکه کې تاسې سره راغونډ کړي، ترڅو د خپل نظرونو منځپانگې ته لاسرسی پیدا کړی، او تاسې مجبور یې چې د اینټرنټي خدمتونه د برابرولو لپاره د ips (انټرنیټ پالنوال) له سیستم سره متصل شې، او یوه اطلاعاتي فضا ستاسې لپاره برابره کړي، هغه څه چې باید ستاسې لپاره برابر شي، هغه تاسې باید لومړی په نظر کې ونیسئ، (د هغه انتخاب کول دي)، ځکه هغه څه چې تاسې غواړئ ویې لولي، د هغه په باره کې اطلاعات د انټرنټ په شبکه کې موجود دي، د شبکې اطلاعات په انټرنټي تارنماوې (سایټونه یا ایمیلونه) کې ساتل کېږي، په اوسني وخت کې په میلیونونو تارنماوې د انټرنټ په شبکه کې وجود لري، چې د بې شماره سازمانونو او اشخاصو پوسيله جوړېږي، او کوربه توب یې کوي، د نموني په ډول:

۱- خبري سازمانونه، ورځپاڼې، تلویزون او خبري آژانسونه.

۲- تجارتي سازمانونه (د کارخانو خاوندان د خرید او فروش په باره کې او مالي سرویسونه).

۳- ملي او محلي سازمانونه.

۴- د فشارگروپونه چې غواړي په سیاسي، اجتماعي او مذهبي لحاظ تغیراتو رامنځته کړي.

۵- هغه سازمانونه چې هدف یې مالي لاسته راوړنې نه وي. لکه خیریه مؤسسات.

۶- په میلیونونو نور کسان له نړیوالې شبکې څخه په نړیواله ژبه د خپلې ذهني، مذهبي، او عقیدوي آرزوگانو لپاره استفاده کوي.

د ویب (نړیوال جال) پیژندنه:

د ۱۹۸۰ لسیزې په لومړیو کې (د ټیم برنرزلې) په نامه یو تن فزیک پوه؛ د اورپا د اتومۍ څیړنو په مرکز (سرن) کې د کمپیوټرونو د خپلمنځي نښلونې پراختیا وړاندې کړه، او ویی ویل چې په راتلونکې کې کیدای شي په

دی ټیوگه د فزیک ټولولو اړوندو فایلونو او معلوماتو ته لاسرسی ومومی، په ۱۹۸۸ کال کې د خپاره شوي متن لپاره پر گرام خپور شو او د ۱۹۸۹ کال په مارچ کې برنر زلی او رابرت کایلیا یو یوه بله پروژه پیل کړه، چې د کمپیوټري شبکې له لارې یې خواره متنونه چمتو کول، دغه پروژه د ((ویب غځی جال)) (نومیده. د حقیقت کې په بیلابیلو برخو کې د فزیک پوهانو ترمنځ د اړیکو ټینګښت په موخه پیل شوی وه، د ویب شبکه د ۱۹۹۱ کال په میاشت کې د ویب په نامه خپره او پر ۱۹۹۳ کال ټولو خلکو ته وروپیژندل شوه. ویب نړیواله شبکه په انټرنیټ کې د خبر رسونې یوه نوی او په همدغه ترڅ کې اغیزناکه لاره ده، پوهانو د ویب د ودې او پرمختګ تر ټولو ستر لاملونه درنګه گرافیکي انځورونو فلم، غږ او متنونو د پراخ وړاندیز وړتیا بولي.

ویب د انټرنټ یوه برخه:

دنړۍ په گوت گوت کې د کمپیوټر ډیر کارکوونکي له ویب سره سرو کار لري، په دغه لامل ډیری رسی او کمپیوټري کارکوونکي ویب او انټرنیټ خپز گڼي، خو ویب د انټرنیټ د سترې نړۍ یوازې یوه برخه ده په انټرنیټ کې ftp.telnet او نور څیزونه او کیبلونه د کمپیوټرونه او په خپله د شبکې تارونه هم راځي.

د انټرنیټ ځانګړی تړون http نومېږي، چې په انټرنیټ کې د ویب کارونې اسانتیاوې برابرې، د انټرنیټ تر ټولو ستره موخه داده. چې کارکوونکي دنورو په کمپیوټرونو کې له زیرمه شویو توکو ګټه واخلي ftp.telnet او نور ټول د خدمت وړاندې کوونکو servers کې راځي، د ویب او ftp ترمنځ یواځې توپیر د http په پوستکالي کې دی، ویب servers او ویب ایکسپلورر له http نه په ګټه اخستنې سره خپلمنځي اړیکي ټینګوي، او د ویب توکي، چې په html ژبه لیکل شوي، سره تبادله کوي html د ویب نړیواله ژبه ګڼل کیږي. چې دهغه پر بنسټ د ویب ټولې چارې سمبالېږي.

ورځپاڼه او نړیوال جال: (internet)

په نړیوال جال کې به هیڅ داسې د حساب وړ ورځپاڼه نوي، چې ویبپاڼه ونه لري، د امریکا د ورځپاڼو ټولنې (naa) د سروې له مخې په نړۍ کې نږدې ۵۷ میلیونه وګړي، د ورځپاڼو له ویبپاڼو کار اخلي. د نیویارک ته ایښامز امریکایي ورځپاڼې د آنلاین لوستونکو شمیر تر چا پي اوښتی. ځکه اوس یې د پوښښ کچه د امریکا د لویې وچې پر ځای تر ټولې نړۍ رسیږي. خو آیا د لوستونکو په یو دغسې ستر شمیر سره د دغو ورځپاڼو اقتصادي وضعه ښه شوي ده؟

دا ډیره سخته پوښتنه ده، ځکه ځواب یې بشپړه څېړنه غواړي. خو د یادو شوو ورځپاڼو د چلونکو په وینا د دوی د چوپړ چارې وړیا بڼه لري. او عایداتي سرچنې (خرشلاو او اشتهارونه یې خورا کمزوري دي.)

ګماردین ورځپاڼې په آنلاین نړۍ کې یوه تګلاره خپله کړې ده، دغه ورځپاڼه بیړني خبرونه له پیداېښت سره سم خپروي. د ګماردین آنلاین چلونکي ال ن راسبریجر وايي: (دا ناشونې ده چې چاپي نسخې ته منتظر پاتي شو.) ګڼې نورې داسې بیلګې شته چې د چاپي او آنلاین رسنیو دوه اړخیز اغیز راښيي. په اسپانیا کې د (and) په نامه ورځپاڼې خپله مازدیګرۍ (adn2) ورځپاڼه هم را ایستلې ده. چې ډیرې د مسافرو لپاره ځانګړې شوي. د (and2) موخه داده چې مساپرو کورونو ته ترسیدا او انټرنیټ په کتو مخکې ښکاره کړي، او

خپلې گڼې پري وپلوري. (له ويب نه تر چاپه) ستراتيژي بيا په چاپي نسخه کې د اينټرنېټي نسخې په کاريدنه ټينګار کوي، lass ultimas noticias ورځپاڼه خپله انلاين نسخه په چاپي کې هم خپروې په جرمني کې rheinische post ورځپاڼه د opinio په نامه سره يوه بله چاپي نسخه خپروي، چې د آنلاين او چاپي نسخې گډوله گڼل کېږي، د اهم شونې ده، چې د آنلاين او چاپي رسنيو خبر خونی هم سره يوځای شي، او په ګډه کار وکړي. دغه راز د ورځپاڼو کچه هم ورو ورو وده کېږي، په فرانسه جرمني او دلته افغانستان کې د ټېابلوييد کچې ورځ په ورځ خورا ډيرې شوې دي، د کچې وړو کوالی د لوستونکو لپاره په لوسته او مطالعه کې مرسته کوي، او که په موبټرو کې يې هم لولي، نورو ته به يې مزاحمت نه کېږي، osterreich او london paper له پيله لا په کوچنۍ کچه خپريږي، مګر ډير خپرندويان په دې لټه کې دي، چې د خپلو ورځپاڼو بڼه د مجلو په څير کړي.

په دوديزه خبريالۍ کې لوستونکي ورځپاڼې ته پر ليکونو بسنه کوي، که ليکوالان وې ورځپاڼې ته له لاسرۍ پرته خپلې ليکنې استوي، دغه مسئله په دريمه نړۍ کې، په ځانګړي توګه افغانستان کې خورا ډيره ترسټګو کېږي. په آنلاين ورځپاڼو کې بيا لوستونکي پر برين ناليک بسنه نه کوي. هغوی د رسنيو يا ورځپاڼو له څښتنانو غواړي چې دوی ته بلاګونه جوړ کړي، او خپلې ليکنې د همدغه بلاګونو له لارې خپري کړي، همدا اوس د نړۍ ټولې مشهورې ورځپاڼې، لکه ګارډين، ټاګراف، دغسې بې بې سي آنلاين په پښتو کې ټول افغان، وربل او ځينې نورې ويبپاڼې خپلو لوستونکو ته د بلاګونو آسانتياوې ورکوي، او په ځينې مواردو کې د اهم په ډاګه شوي چې ترسايتهونو د بلاګونو ليدونکي ډير دي.

د سياليو نوی بڼه:

همداوس په نړۍ کې تر ۱۳۲ پورې ورځپاڼې د ۵۰ ميليونو په شاوخوا کې گڼې وړيا ویشی، دوی خپلې گڼې په وړيا ډول دهر کور په وره کې ږدی. دا د سترو ورځپاڼو ننگونه ده او دوی بايد د سيالي ډګر ته راوځي. يو شمير ورځپاڼو د کچې د کموالی او د ورځپاڼې وړيا ویش ته په پاملرنې سره ځانګړې پارکيزو خپرونو ته لاس واچوو. د بيلګې په ډول په فرانسه کې play bac press ورځپاڼه د ماشومانو لپاره د دوی د بيلابلو عمرونو په پام نيونی سره څلور ورځپاڼې خپروي، دغه څلور ورځپاڼې، (le petit mon quotidien) (quoti)، (quoidien) او (actu) شاوخوا 200 زره گڼې خپروي، د امريکا د کارولينا ايالت په بلافتن کې blufftion today هم د سياليو روان بهير ته په پاملرنې سره ديوې وړې ټولنې لپاره له انټرنېټي مطالبو سره مل خپرونې پيل کړې.

په لويديځ کې ورځپاڼې په دې لټه کې دي چې د انلاين رسنيو له پراختيا او ودې سره يوځای خپلې پيښې ټينګی وساتي او داسې لاری چاری ولټوی. چې له نوی خبريالۍ سره پری سيالی وکړای شی.

بازار موندنه: marketing

د ورځپاڼې ترټولو ستر مالي بنسټ د اشتهارونو جوړول دي. دنړۍ ترټولې مهمې ورځپاڼې په دې لټه کې دي. چې څه ډول بازار ومومي، د ورځپاڼې له لوستونکو نه راننوي. ترورپا فزیکي اشتهارونو پورې هرڅه د بازار موندنې او د لوستونکو د رابنس کون په موخه کېږي.

ډیری ورځپاڼې د خپل اشتهار په موخه له راډیو، تلویزون او پوسترونو کار اخلي په دې توګه هم لوستونکي مومي او هم د اشتهار والو پام وراړوي.

له چاپ تر انټرنیټه سبک بدلون مومي؟

د خبریالیو شمیر کار پوهان په دې باور دي؛ چې په چاپي او انلاین رسنیو کې د سبک بدلون مساله دومره مطرح نده، ځکه سبک او لیکنې تګ لارې ډیر د پېښې په څرګندتیا پورې اړه لري. د بیلګې په توګه د کورنیو چارو په وزارت برید کېږي؛ او رسنۍ د شته سیالیو له مخې، همدارنګه د چټکتیا له مخې ژوندی ساتي، خو دلته سرچې هم یا د سخت خبر سبک تر بل هغه غوره کار ورکوي. ځکه خبریال د فچیري او نرمې خبریالی اړتیا او فرصت دواړه نه مومي، د غسې تودې پېښې تاوده خبرونه او چټک خبری سبکونه غواړي، دا که په انلاین رسنیو کې وي او که په چاپي کې، دغه راز که د آن لاین رسنیو خبری متنونه، لیږونه، سرلیکونه او د انځورلیکونو برخې وڅیړل شي، له چاپي خپرونو سره ئې دومره توپیر نه ترسترګو کېږي، دغه ثابته پاتې کېدنه داپه اثبات رسوي، چې تیوريکی مسایل لږ خپل ځای ټینګ ولاړ دي او دا وسایل او ټیکنالوژي ده، چې د خبریالی بڼې ته بدلون ورکوي.

د الکترونیکی ورځپاڼو ماهیت: the core journalism

که چیرې موږ یو خبري اطاق ته داخل شو، او یو د هغه له کارکونکو سره خبرې اترې وکړو، کیدای شي چې هغه راته ووايي، چې ورځپاڼه لیکنه د دي وړنده چې باید تدریس شي، دا خبره واضح ده، کیدای شي یو څوک له یوه مجرب او ماهر ورځپاڼه لیکنکې سره د ورځپاڼې لیکنې په کار پیل وکړي، له یو څه وخت عملي کار څخه وروسته ښه ورځپاڼه لیکنه زده کړي، مګر د ورځپاڼې لیکنې واقعي ځانګړتیا چې هغه د خبریال استعداد او د خبري مطالبو د ترلاسه کولو ښه ذوق دی، ذاتي ندي، ترڅو هر خبریال یې باید لومړی ولري، کیدای شي دغه ځانګړنه په یوکس کې له ازل څخه موجوده وي، او یا نوی موجوده، یو ښه مسلکي ژورنالیست باید له عملي ابتکار او مهارت سره حساس وي، چې کیدای شي نوموړې چاره له هغه څخه ډیره سخته او زیاتې هوښیاري او پوهې ته ضرورت ولري، کوم چې موږ ئې په نظر کې لرو او قابل د احترام وي.

البته دا خبره درسته ده چې کیدای شي ځینې کسان د طبیعي استعداد خاوندان وي، ترڅو د ورځپاڼه لیکنې په جریان کې د ورځپاڼې د مهمو عناصرو، لکه: له بیګانه خلکو څخه د شخصي پوښتنې کولو وړتیا، په ډیره هوښیاري سره د خپلې پوهې او ذکاوت ښکاره کول، بې شکه نوموړی هغه کسان دي چې په ورځپاڼه لیکنه کې له نورو څخه ډیر ښه ماهر وي، ډیر پوه، د پیاوړي او ښه استعداد واله تحقیق کونکي، رپوټ لیکنکې، د پلان او طرحي جوړونکې او لیکوالان ډیر ښه وي، مګر پدې معني نه چې زیات خلک د ورځپاڼه لیکنې

ځانگړتياوو ته لاس رسې نلري، يا ورځپاڼه ليکونکې ندي، کيدای شي دغه جوهر په يو چا کې ذاتي وجود ولري، ځکه دغه ځانگړي علم او پوهه ده چې لاسته راوړنکې يې بايد له ځانگړو استادانو څخه لاسته راوړي.

څرنگه چې په نړۍ کې آنلاين (الکترونیک) د دې امکانات برابر کړي، چې هره ورځ په ميليونونه انسانان کولای شي په يوه (وب) کې تحقيق او پلټنه وکړي، او نشرات وړاندې کړي، لکه څرنگه چې په دې برخه کې يادونه وشوه، چې پخوانۍ لاسته راوړنې لکه د خبر پيژندنه او د پيښو په اړه د اطلاعاتو لاسته راوړل، د خبرونو اړائه او وړاندې کولو زده کړه، پدې لحاظ ويلی شو چې ورځپاڼه ليکنه د زدکړي وړ ده.

د ورځپاڼه ليکنې د جريان ماهيت او ارزښت: the core journalistic process

څرنگه چې ورځپاڼه ليکنه هغه جريان دی چې د مقرراتو، جوړښتونو او د نتايجو درلودونکي ده، د ورځپاڼه ليکنې دغه ارزښت ته په کتو نوموړی بهير بايد يو وچ او بې روحه جريان نوي، ترڅو د استعداد او تخيل له منځه تلو سبب ونه ګرځي، مګر دغه جريان د ورځپاڼه ليکنې د ځينو جوړونکو اجزاو څخه دي، ورځپاڼه ليکنه د څلورو مراحلو درلودونکې ده،

۱: د اطلاع او خبر موندنه، تشخيص او لاسته راړل چې د لوستونکو د علاقمندي او جذابيت سبب ګرځي.

۲: د دغو ټولو لازمو او ضروري موضوعاتو وړاندې تهيه او ترتيبول.

۳: له نوموړو ټولو موضوعاتو څخه د مهمو او خبری موضوعاتو انتخابول.

۴: د دغو مؤثر ترينو موضوعاتو نشر ته سپارل.

په مطبوعاتو، راډيو او تلويزون کې د ورځپاڼې ليکنې چارې له دغه پرله پسې والي او مراحلو څخه پيروي کوي، ترڅو ټول مطالب د يوې مجموعې تر عنوان لاندې له هغه وقايعو څخه چې په يو ځای د وړاندې کولو وړ وي نشري، لکه څرنگه چې موږ وينو آنلاين ورځپاڼه ليکنې متفاوتې دي، څرنگه چې (وب) يو غير خطي (نه چاپيدونکي) رسنۍ ده چې لوستونکې کولای شي، هغه څه چې دوی ته په زړه پوری وي انتخاب او نور لری کړي، پدې سربيره لکه څرنگه چې مخکې يادونه وشوه دغه څلور مراحل په آنلاين کې هم په کار وړل کېږي، دغه څلور مراحل د الکترونیکې ورځپاڼه ليکنې د خبري عناصرو په ترکيب محتوا، نظم او ترکيب کې مهم رول لري، او همدارنگه د الکترونیکې ورځپاڼه ليکنې د منځپانګې په نشر او خپريدو کې مهم رول لري.

الکترونیکي پست: e-mail

ايميل د ژورنالست لپاره د رپوټ يا خبر ورکولو په برخه کې ډيري تيزي څرګندونې دي. ايميل د ژورنالستانو لپاره هغه وسيله ده چې د هغه پواسطه په نړيواله کچه معلوماتو ته لاس رسې پيدا کوي. دغه ورځپاڼې او سنيو چاپي او برقي رسنيو ته په کتو سره زيات ورتوالی لري. هغه وخت چې متحرک ګرافیکونه او آواز لرونکې

آهنگونه په الکترونيکي ورځپاڼو کې له عکسونو سره اضافه شي. الکترونيکي رسنۍ په ژوندۍ او هيځانه اڅکيزه بلوي.

له انټرنېټ څخه استفاده کونکي په ۱۳۷۹ کال کې له ۴۰ څخه تر ۵۰ ميليونو خلکو رسيدلي، مگر د وخت په تيريدو سره د خلکو له الکترونيکي ورځپاڼو سره زياته مينه پيدا شوه او زياتو خلکو ورته مراجعه وکړه. د الکترونيکي ورځپاڼو په مينوالو کې په پراخه کچه زياتوالی راغی. څو کاله وروسته د دې احتمال شته چې الکترونيکي رسنۍ داو سينو رسنيو ځای ونيسي.

د اينټرنېټ پواسطه کولی شو چې د اشخاصو يا ډلو ترمنځ د ايمل له لاري مطالب يا ليکنې متن او يا هم اسناد تباله کړو، اکثره د اينټرنېټ وړاندې کونکي سرويسونه د ips اينټرنېټ ته د لاس رسې له لاري د ايمل پواسطه خپل منځي ارتباطات ټينګ کړي، زياتره کارکونکي د الکترونيکي پوست له لاري خپل کارونه سرته رسوي، مگر شبکه او الکترونيکي پست دوه متفاوت سيستمونه دي، تاسې کولای شۍ چې له ايميل څخه استفاده وکړۍ بدون لدې چې شبکې ته لاس رسۍ ولري.

الکترونيکي پوست د څو ځانګړو خاصيتونو درلودونکې دی.

۱ سرعت:- تاسې کولای شۍ خپل پيغام وليکۍ او په ډيره چټکي سره يې د خپل هدف لور ته وليږدوي، دغه سرعت ډير سريع او کله هم نستا سريع وی چې د ارتباط د برقراری په وخت پورې ارتباط لري.

۲ هدف ته په بيړه رسيدل:- دغه موضوع نړيواله يا کيدای شي شخصي وي، له نړيوالو کرکټرونو سره خبري اتري په الکترونيکي پوست کې د بدلون يا اوبنټون قابليت، تاسې کولای شۍ د الکترونيکي پوست پواسطه د نښو طرحو د په زړه پوري مطالبو څرګندونکي شۍ چې دغه مطالب د ايميل پواسطه ليږدول کيږي.

د انټرنېټ پاڼو د آدرسونو د جوړېدو عناصر

هره انټرنېټ پاڼه ځان ته يو بېل آدرس لري، چې يودبل سره بېلوي، د بېلګې په ډول ستاسو پام ودي لاندې آدرس ته رااړوم.

۱۲۳۴

http://www.breshna.com

۱:- http: د ويب پاڼو د خلاصولو لپاره يو پروټوکول (ټرون) دی، چې د همدې ټرون په وسيله ويوه لټووني (browser) ته ويل کيږي، چې په څه او څنګه يوه پاڼه خلاصه کړي.

۲:- www د دې نښودنه کوي، کومه ويب پاڼه چې تاسو خلاصوئ، هغه نړيواله ويب پاڼه ده، يعنې نوموړې پاڼه انټرنېټ ته په وصل شويو سرورونو کې ځای په ځای شوې ده.

۳:- درېيمه برخه:- د ويب پاڼې نوم دی، لکه بېنوا، ټول افغان، پوهندوست، مورچل او داسې نور...

۴:- د دې نښودنه کوي، کومه ويب پاڼه چې تاسو خلاصوئ هغه په يوه تجارتي محدودې پوري اړه پيدا کوي.

په دې هکله ستاسو پام و دې لاندې لنډتیلیک (جدول) ته را اړوو .

یوه ویب پاڼه ، کېدای سي دغه لاندې روستاړي (suffix) ولري .

وروستاړی بشپړ ویی (لغت)

com commercial

org organization

net network

tv television

gov government.

edu education

mil military

af afghanistan

دوهمه برخه

وبلاگ weblog

د انټرنیټ په مټ یو شمیر امکانات ، وسایل او خدمتونه ، د مینوالو په واک او لاس کې ورکول کېږي ، د انټرنیټ تر ټولو یوه په زړه پورې ځانګړتیا داده ؛ چې د خدمت په موخه د مینه والو لپاره ددې توان په واک کې ورکوي ترڅو له مخاطب کس سره یو له بله نیغ په نیغه په خبرو او د خپل فکر او نظر په شریکولو کې یو له بله معلومات شریک کړي .

هرڅوک کولی شي د انټرنټ په مټ خپله پوه او تجربه د نورو کسانو په اختیار کې ورکړي ، او په ټولنه کې خپل ځان او شخصیت د شبکه یي ټولنې د غړو په توګه مطرح او وړاندې کړي ، د ارتباط داسې لارې چارې چې هرڅوک وکولای شي خپل مطالب او نظریات او یا فکري پوهه تر نورو په تر ټولو آسانه او بدون له کوم محدودیت څخه ورسوي . ایا د داسې وسایلو د استعمالولو مینوال یاست ؟

آیا د یوې شخصي ورځپاڼې په لرلو سره خوښ یاست چې پدې سره وکولای شئ خپل د خوښې وړ مطالب د موضوع اړوند د غوښتنې سره سم روښانه کړئ ؟

په څو ورستیو کلونو کې بشریت په نوي نړۍ کې قدمونه ایښي چې بغیر له شک څخه تر ټولو مهمترینه لاسته راوړنه د ارتباط او اطلاعاتو او معلوماتو له خپرولو سره په تړاو د وبلاګ د منځته راتګ موضوع ده ، نن ورځ موږ د دغه پرمختګ شاهدان یو .

ځينې پدې عقیده دي چې اولین وبلاگ د (تیم برنرزی) په واسطه د (info.cern.http) په نوم جوړ شو، دوهم وبلاگ د (mare andreessen) په واسطه په (ncsa) کې رامنځته شو. چې پدې کې هم د برنرزی په شان کارونه ترسره کیدل.

د ۱۹۹۲م نه تر ۱۹۹۷م کلونه چې هغه د وب د انفجار په نوم یادېږي؛ خو نور وبلاگونه هم منځته راغلل، له لومړنیو وبلاگونه څخه کولای شو د (winer daver) اړوند اخبار scripting د وبلاگ (barger) او (cameron barret) وبلاگو ته اشاره وکړو. د لومړنیو وبلاگونه د منځپانګې په اړه ویلای شو چې په لومړنیو وبلاگونه کې داسې لینکون او توضیحات شامل وو چې هغه د لوستونکو له غوښتنې سره سم و. پدې بهیر کې وبلاگ لیکونکې د دې غوښتونکې شول ترڅو په وبلاگونه کې داسې مطالب ځای پرځای کړي چې په راتلونکې کې هم د خلکو د میل او غوښتنو وړ وي.

دوبلاگونه پراختیا یا عمومي کیدل

لومړني وبلاگونه اکثره د وب او نرم افزاره طرحه کونکو لخوا چې یو جانبه فعالیتونه وو؛ په شخصي توګه په کورونو کې رامنځته شول. د دوی ارتباطي منځته راتګ دهغوی د ایجادونکو په توان پورې تړلی وو، چې په هغه وخت کې یو په بل پسې مطرح شول. په لومړیو کې د وبلاگونه تعداد ډیر محدود وو، چې په ۱۹۹۹م کال کې په دغه لاره کې دڅو وړیا او په ټیټ بیه د وبلاگونه په منځته راتګ سره په دغه لړۍ کې ډیر لوی پرمختګ راغی.

د وبلاګ یا وبلاګ نویسی شمیر تر ۲۰۰۰م کاله له ۱۰۰۰ څخه زیات وبلاگونه جوړ شول، او دغه تعداد د ۲۰۰۲ کال تر نیمايي پورې له نیم ملیون څخه هم زیات شو. د اوسني جوړښت په اساس د وبلاگونه تعداد د وبلاګ لیکنې په سیستم کې له سلو زرو څخه زیات دي، په هرو څلویښتو ثانیه کې یو نوی وبلاګ رامنځته کیږي. په وبلاګ کې یو مهم تحول هغه د وبلاګ بدلیدل دي په یوې داسې رسنۍ چې د هغې پواسطه په مختلفو موضوعاتو باندې دهغه د لیکونکو ترمنځ محاورې (خبري اتری) کیږي، په همدې ترتیب هغه لوستونکي چې علاقه لري ترڅو په دغه بحثونو کې برخه واخلي، د موضوع په اړه د لومړنیو معلوماتو څخه علاوه کولی شي خپل نظر هم د موضوع په اړه څرګند او یا دخپل وبلاګ په جوړولو سره په نوموړي موضوع کې له خپل لید لوري څخه مباحثې او معلومات خپاره کړي.

د پورتنۍ وضعیت په نظر کې نیولو سره کولای شو په ظاهري ډول د ارتباط په ډول په یوه وخت کې د څو نفرو ترمنځ نظریات او معلومات تبادله شي، چې تر اوسه په مختلفو ډولونو لکه (newsgroups) خبري ګروپونه یا (mailing) دخطونو یا پیغامونو لیستونه جوړ شوي دي. لدې سره په تېرو یو اساسي توپیر وجود لري، هغه دا چې وړاندې شوي نظرونه په متعلقه فضا کې دوبلاګ تالیفونکي ته لیږل کیږي، هر وخت په مستقیم ډول خبرې نشي کولی، بلکې هغه خپلې خبرې وبلاګ ته په کتو سره مشاهده کولی شي. یو له هغه تحولاتو څخه چې د وبلاګ د رشد او انکشاف سره رامنځته شو؛ هغه د وبلاگونه مطالعه د نورو وبلاګ لیکونکو څخه چې د blogrolling په نامه د پدیدې د رامنځته کیدو سبب شو blogrilling (دوبلاګ یوه برخه چې د هغه سایتهونو د لیست لپاره چې وبلاګ لیکونکي هغه په منظم ډول او همیشه مطالعه کوي

د جوړښت په ډول له هغه وبلاگ سره یوځای کېږي دغه برخه عموماً په نږې او یا چپ طرف کې په یوه صفحه کې جوړه شوي وي. (د دغه لیک له ډیرو جالبو ځانګړتیاوو څخه د وبلاګونو ترمنځ د ارتباطي جامعي (شبکې) رامنځته کیدل دي.

وبلاګ په افغانستان کې

وبلاګ په افغانستان کې نسبتاً یوه نوی پدیده ده، په افغانستان کې د وبلاګ شالید ته په کتو ویلی شو چې د سپټمبر له یولسمې څخه پیل کېږي. لومړی وبلاګ لیکونکی د افغانستان په داخل کې عزیزالله حکیمي دی، چې په یوه خارجي موسسه کې ئی کار کولو، لومړی وبلاګ یې په افغانستان کې په ۱۳۸۱هـ ش کال کې د کنګش په نامه جوړ کړ، په افغانستان کې هغه وخت وبلاګ یوه نوی پدیده وه، یوآخي خارجي موسساتو په کابل کې انټرنټ ته لاس رسې درلود، مګر په ۱۳۸۳هـ ش کال کې بی شمارة وبلاګونه د افغانستان د وبلاګ فهرست ته ورزیات شول، چې ۳۰۰ ته یې تعداد ورسید؛ په ۱۳۸۰هـ ش کال کې نه یوآخي په افغانستان کې بلکې په ټوله نړۍ کې اوج ته ورسید، په داخل د افغانستان کې هم افغان وبلاګ لیکونکو وبلاګ ته مخ راوګرځولو، مګر دا هغه کسان وو چې په خارجي موسساتو او سازمانونو کې په کار لګیا وو. په اوسني وخت کې په افغانستان د وبلاګ لیکونکو قانون جوړ شو چې په افغانستان کې د وبلاګ لیکونکو له مشروع حقوقو څخه دفاع کوي.

د وبلاګ ځنې ځانګړتیاوي:

۱ د وبلاګ سبګ او طریقي عموماً شخصي، غیري رسمي او خپلواک دي. له دي وړیا نشراتو څخه په استفاده هرڅوک کولای شي د اطلاعاتو او پیغامونو په نشرولو په انټرنټ کې اقدام وکړي.

۲ څرنگه چې وبلاګونه د کیفیت، محتوا او اهدافو له لحاظه مختلف ډولونه لري، په همدې لحاظ هریو کولای شي د خاصو لوستونکو درلودونکي وي.

۳ څرنگه چې وبلاګونه په ۹۰ لسیزه کې مطرح شول او په ډیر سرعت سره یې پرمختګ او په همغه وخت کې یې په نشراتو پیل وکړ، لکه blogger.com پدی لاره کې بیلابیل وبلاګونه رامنځته شول. مثلاً: هغه وبلاګونه چې د خاطراتو آن لاین دفترچه یعنې د لیکونکو د روزمره فعالیتونو او تجربو انعکاس کونکي دي، خصوصي وبلاګون یوآخي د هغه توضیحاتو درلودنکي دي؛ چې له ځینې موضوعاتو سره لینګ ولري.

اکثره وبلاګونه د متنونو درلودونکي وي. مګر ځینې داسی وبلاګونه هم موجود دي چې له متن څخه علاوه له نورو اطلاعاتي موادو لکه صوت، تصویرونه او نورو ویدیويي کلیفتونو څخه هم استفاده کوي. تصویري بلاګونه (photo blog)، ویدیويي بلاګونه (videoblog)، صوتي بلاګونه (audioblog).

۴ یو وبلاګ هغو اطلاعاتو ته اشاره کوي. چې وبلاګ جوړونکو له نورو وبلاګونو سره په لینګ کې له هغې سره تقسیم بندۍ کړی وي، ترڅو په اسانۍ سره استفاده کونکي له هغې څخه استفاده وکړي، د وبلاګ لوستونکي کولی شي له هغې برخې د وبلاګ څخه استفاده وکړي چې هغه ته په زړه پوری وي، دیوه وبلاګ د

مطالعي په وخت کې لوستونکي کولی شي په بيلابيلو لومړنيو تفاوتونو سره مطالعه وکړي. لکه زمانې (د وخت او تاريخ په اساس مطالعه) ، د موضوع په اساس (د خاصو لغتونو د پلټنې په اساس) . زياتره وبلاگونه په يو blog roll کې شامل وي؛ چې د هغه لينکونو په ليست کې شامل وي چې د وبلاگ جوړونکو لخوا پشنهاد شوي وي. اکثره وبلاگونه دغه فرصت خپلو لوستونکو ته برابر کړی دی؛ ترڅو لوستونکي خپل نظر د موضوع په اړه په سايت کې څرگند کړي.

۵- يوه جالبه نقطه له وبلاگ سره په تړاو هغه د وبلاگ سادگي ده په وبلاگ کې يوه اصلي صفحه له نورو صفحاتو سره تړاو د ارتباطي مشاهدې لپاره ځانگړي شوي وي. ددغه سايت لپاره د SCRO سبک جوړ شوی، چې لسگونه صفحي له هغې سره تړاو لري. اکثره وبلاگونه دغه جوړښت لری.

۶ وبلاگ معمولاً عمومي حالت لري مطالب په عمومي ډول د لوستونکو خدمت ته وړاندې کوي.

- موجوده امکانات په وبلاگ کې معمولاً په څو مؤلفينو پورې تړاو لري. - په خپاره شوو امکاناتو کې په يوه وبلاگ کې له يو عاقلانه فکر څخه پيروي کېږي؛ مثلاً کله چې د يو وبلاگ مؤلف د يو مناسب لينک پيدا کوي؛ کولای شي له هغې سره د ميلان په صورت کې هغه معرفي کړي.

۷- يو وبلاگ د مضامينو د لومړيتوب او د خاص زماني نظم په اساس رهبري کېږي (د وبلاگ په لومړيو صفحو کې نوي مطالب وروسته نور زاره مطالب نشر کېږي) ۸- په اوسني وخت کې مختلف وبلاگونه د ژوند په بيلابيلو برخو کې لکه سياسي، حقوقي، اجتماعي، فرهنگي، علمي او په نورو مواردو کې موجود دي. ۹- د وبلاگونو ايجادول د ټولنې په يوه خاص قشر پورې ندي تړلي بلکې د ټولنې مختلفې طبقې کولای شي وبلاگونه رامنځته کړي. ۱۰- کيدای شي داسې سوال مطرح شي چې ولې وبلاگونه دومره مشهور دي؟ د سافتيرو يو جوړونکې پدې اړه وايي (زه پدې فکريم چې هغه څه چې يو څوک يې په ذهن کې راگرځوی په دنيا کې شايد د ويلو موقع ورنکړل شي او يا د خپلو عقايدو څرگندولو لپاره امکان پيدا نکړي مگر پوهېږي چې شايد وبلاگ ددې لپاره بهترينه وسيله وي).

۱۱- وبلاگونه په بيلابيلو برخو کې په يوه ورځ کې زرگونه لوستونکي لري بيلابل لوستونکي مختلف موضوعات چې دده د علاقې وړ وي د ورځپاڼو څخه مخکې لولي. ۱۲- ځنې وبلاگونه صرف د يوه شخص څخه کنترولېږي، مگر ځنې نور د يوه گروپ څخه کنترولېږي.

۱۳- وبلاگونه د ورځپاڼو او مجلو په نسبت د زياتو مراتبو درلودونکي دي او يو تعداد وبلاگونه د ستاسو نظر وړنقطې (د يوې برخې درلودونکي دي چې لوستونکي کولی شي وړاندې شوی نظر مطالعه او د نورو لوستونکو په څير خپل نظر په نوموړي موضوع کې بيان کړي. د پورتنۍ ځانگړتيا په نظر کې نيولو سره د خپل نظر د وړاندې کولو څخه علاوه له څو ساعتونو څخه وروسته بيا هم کولای شي له خپله فکره نور معلومات هم د نوموړي موضوع سره په تړاو وړاندې کړي.

وييلاگ ليکنه چادود کړه؟

دوبلاگ لیکنی د بنسټګرو په اړه خوالې معلومات ورکړل شوی دی، دالاروښانه نه ده؛ چی لومړنی مخکښ څوک و، خود دی رسنیزې وسیلې شمیر ورځ تربلې پراختیا او وده مومي او د هغه ارزښت او اغیزې راښیي. همدا اوس په نړۍ کې دووبلاگونو شمیر تر لس ۱۰ میلیونه اوږی،

ډیوونۍ ز، جورن بارګر او جاسټن هل هغه درې کسان دی چی د ویبلاگ په دود تیا او وده کې یی رغنده رول لوبولی دی، ډیری د ویبلاگ لیکوالان؛ همدوی د ویبلاگ لیکنی پلورنه ګڼی، وینز په ۱۹۹۷ کال کې د ویبپاڼو د جوړلو تګلارې او د متنی خبرونو د اوډون چارې را وایستی هغه په نړیوال کی ترټولو د زاړه ویبلاگ څښتن دی.

وینز په پیل کې دووبلاگ دکشف په اړه څه نه ویل، خو وروسته هرڅه په ډاګه شول، بارګر د خبریالانو په وړاندې وویل: چی د ویبلاگ له لومړنیو کاروونکو شمیرل کیږی؛ هغه په ۱۹۹۹ کال robot wisdom.com ویبپاڼه راوایسته او بیلابیل توکی یی پکی پر لیکه کړل، دده په وینا، وینر د ویبلاگ لیکوال نه دی، ځکه زمانې اوډون ته یی پام نه کاوه وینز په پیل کې ویبپاڼو ته news pages یا د خبر پاڼې کلیمه کارولې وه، خودا چی سایتهونه یوازی په خبرونو پوری منحصر نه وو ((ویبلاگ)) یاد شول او ملګری یی ټول د انټرنیټ کارکوونکی په همدغه نامه یادوی (جاسټین هل) کله هم د ادعا نه ده کړی چی دی لومړنی بلاگ لیکوال دی.

په پښتو کې ویبلاگ لیکنه له بهره راغله، په پیل کې یو شمیر بهرنیو ویبپاڼو دا اسانتیا برابره کړې وه، خو وروسته د وربل، ټول افغان د بلاگونه په څیر پاڼو هم دغه نوښت ته لاس واچاوه.

په پښتو کې د لومړنۍ ویبلاگ جوړونې ویاړ وربل سایت ته پاتی کیږی، خو وروسته دغه لړۍ وغځیده او اوس په نړیوال کی په زرګونو پښتو ویبلاگونه دی.

الکترونیکی ورځپاڼه:

د بلاگونه په اړه ترسره شوی څیړنی ښیي؛ چی د انټرنیټ په فضا کی تر پنځو میلیونو پوری ویبلاگونه او شاوخوا درې میلیونو د فیسبوک پاڼې دی؛ چی د انټرنیټ کاروونکو څو سلنه برخه جوړوی، دغه بلاگونه د انګلیسی په ګډون په ۱۰ ژبو کی دی چی د پښتو برخه پکی ډیره خواره ده، ویبلاگ چلوونکی ډیری د ویبپاڼو مسلکی او نامسلکی لوستونکی دی چی د وخت په تیریدو سره له اړوندو ویبپاڼو ځانګړی ویبلاگونه غواړی .

ایا ویبلاگ لیکنه خبریالی ده؟

د خبریالی ډیری کارپوهان ویبلاگ لیکنه خبریالی نه ګڼی دلته دوه لاملونه دخبری سرچینی په توګه دبلاگ منلو پر وړاندې څنډ جوړیږی:

شخصی والی

وييلاڱونه دليکوال يا وييلاڱ چلوونکی شخصي مال دی، او هرڅه ته پکي له يوي شخصي زاويي کتل کيږي په وييلاڱ کي ډير لږ پر خبري مسايلو تمرکز کيږي، په داسي حال کي چي دشخصي بوختيا وو او مسلکي توکو برخه يي تر نورو هغو درنده ده.

کم باوري

وييلاڱونه دخبرنښي سرچيني نه دي؛ وييلاڱونه ته خلک دشخصي کتابچو په توگه گوري، نه يوه خبري وسيله؛ په همدغه لامل د وييلاڱونو دخبري توکو (خبرونه، رپوټونه او داسي نور) د اعتبار کچه هم خورا ټيټه ده؛ ډير لږ په داسي کسان وموندل شي چي پر وييلاڱ ديوي نښي خبري سرچيني په توگه باور وکړي، دغه راز ترسره شوي څيړني هم دابنښي چي لوستونکي وييلاڱونو ته دخبرونو لپاره نه ځي، بلکي له خبرونو نه ديوه متفاوت څيز په لټه کي بلاڱونو ته سربښکاره کوي، د دي موضوع يو شمير کسان بيا وييلاڱ رسني او وييلاڱ ليکنه خبريالي گڼي، ددوي په اند وييلاڱ ديوي نوي انټرنيتي انلاين وسيلي په توگه خپل ځانگړي مخا طبان لري، او وييلاڱونه هم کولای شي دوييپانوپه څير نښي خبري سرچيني وگرځي.

دغه ډله وييلاڱ ليکنه دنرمي خبريالي يوه برخه بولي په نرمة خبريالي يانرم خبر کي ډيري دپيښي شا ځمکه اوتر پيښي وروسته مسایل راسپړل کيږي؛ ځکه خود وييلاڱ ليکنه هم په دغه کتار کي راوړي، ددوي په وينا په نرمو خبرونو کي فيچري او شخصي توکي ډيروي اوبلاڱ ليکنه هم داځانگيږي لري، دا ډله په دي باور ده چي وييلاڱ به په راتلونکي کي غوره رسنيزه وسيله وي.

دغه ادعا تريوه بريده دمنلو وړ هم ده، ځکه همد اوس په نړي کي ترڅو ميلونوپوري کسان وييلاڱونه لري، په ميلونونو وييپاني دي، په همدی کچه ورځپاڼي، راډيوگڼاني اوتلويزونونه دي؛ چي دانتول په خپل وارسره خبريالي تر کس پوري محدودوي؛ ياني داسي وخت هم راتلونکي دي چي هرکس يوه رسني ولري؛ داکه وييپانه ده وييلاڱ دي اوي اتردي بله ساده او بي لگښتي احتمالي رسنيزه وسيله ده.

وييلاڱ د انلاين رسنيو ديوي برخي په توگه په خبري ډگر کي له وييپانو سره ورته بڼه لري، ياني په وييپانو کي ډيري ځانگړني، آرونه او معيارونه سره ورته دي دلته يوازي هغه ټيکي يادول غواړو چي دوييلاڱ دبري اوراښکون لپاره اړين دي.

په وييلاڱ کي څه وکړو او څه ونه کړو؟

ژورنالستان چي کله انلاين نړي ته ننوځي ډير له دوديزي خبريالي نه په اغيزه عمل کوي، د دي لپاره چي انټرنيتي فضا کي خپل ځای او موقعيت وپيژني د انلاين رسنيو پر ځانگړنو بايد وپوهيږي، دغه ځانگړني يو څه دوييپانو په برخه کي سپړل شوي او ځيني نوري هغه چي په يو نه يو ډول له وييلاڱ سره تړل کيږي په دا ډول دي.

له غږانځور او ميوزيک نه گسته واخلی

په بلاگ کی ځانگړې غږونه او موسیقي د بلاگ رابښ کون ډیروی، د مخاطبانو په ذهنونو کی یی یاد تلپاتی کوی، که چیری تاسی په وییلاگ کی له پرانستل کیدو سره سمه (ای زما وطنه دلالونو خزانی زما — ستا هره دره کی دی دتورو نښانی زما) یا دازمونږ زیبا وطن. دغسی نوری ترانی یا ځانگړی موسیقي وی، د مخاطب په ذهن کی به ستاسی د بلاگ نوم ژوندی پاتی کیږی، دغه راز بی ساری نوی او په زړه پوری انځورونه او پیوندونه هم ستاسی د بلاگ اغیزه ډیروی.

ښه راغلاست، په مخه مو ښه

یو شمیر وییلاگونه همداچی پرانستل کیږی پر مخ یی د ښه راغلاست یا هر کلی جمله راځی، دغه راز کله چی بیرته تړل کیږی د مخه ښه توری راځی دا په مخاطبانو کی د بلاگ په اړه یو ډول رابښ کون او باور زیږوی؛ او هغوی دی ته اړباسی چی په وار وار بلاگ ته سر ښکاره کړی دا هم په یاد ولری چی له بریده زیات دغسی څیزونه ونه کاروی؛ ځکه دا بیا د مخاطبانو لپاره یو ډول مزاحمت گڼل کیږی، که تاسی پخپله له دغسی مزاحمتی کړیو سره مخامخ کیږی، لومړنی غبرگون به مو دهغو بندول او ورپسی له سایټ نه تینښته وی.

خپل ځان وروپیژنی

په بلاگونه کی د بلاگ د لیکوال پیژند گلولی دودیزه مساله ده، د وییلاگ په ښی یا کین اړخ کی خپله لنډ پیژند گلولی او انځورونه پر لیکه کړی، برښنالیک او گډوننده تلیفون شمیری هم ولیکی دا له تاسی سره د مخاطبانو د پیژند گلولی او اړیکو په برخه کی مرستندوی تمامیږی که چاپ شوی اثار او نوری لاسته راوړنی لری هغه هم پر لیکه کړی.

د بلاگ قالبونه ژرمه بدلوی

د بلاگ لپاره له ذوق او سلیقی سره سم قالب غوره کړی؛ ستاسی لوستونکی ستاسی د بلاگ له مخپسولنی او چوکاټ سره روږدی کیږی، که چیری دغه مخپسولنه او قالبونه ژر ژر بدلوی دابه پر لوستونکو ښه اغیز ونه کړی.

په بلاگ کی درنگونو بی ځایه کارول د لوستونکی لپاره ستونزی پینځوی، په ځانگړی ډول به شا ځمکه کی تور رنگ مه کاروی؛ ځکه په تور کی هر بل رنگ د لوستونکی سترگی ستومانوی، که رنگونه ساده او په ښه سلیقه غوره شی دا به ښه وی.

لنډ ولیکی او تبصری کنترول کړی

په ویب او وییلاگ کی اوږدی لیکنی د چانه خوښیږی؛ کونښ وکړی چی لیکنی مو لنډی او د تبصرو لپاره کړکی پرانیزی، تبصری پر وخت کنترول کړی او چا ته دا وخت مه ورکوی چی ستاسی بلاگ دخپلو شخصی عقدو سپکاوی او یا هم غیر اخلاقی چارو لپاره وکاروی.

که چیری انټرنیټ ته ۱۲ ساعته یا ۲۴ ساعته لاسرسی نه لری او نیغی تبصری نه شی سمولای، د تبصرو کړکی مه پرانیزی کوښښ وکړی له لیکنی سره مو پر لومړی مخ تر او و پوری تبصری پریږدی پاتی نوری یی بلې پانې ته لیږدولای شی.

کوچني انځورونه وکاروی

کوچنی انځورونه او نقشی تر سترو هغو ښه دی، که چیری ستاسی انځورونه لوی وی او دمخاطبانو د انټرنیټ چټکتیا کمه وی؛ هغوی په انځور کتلو کی له ستونزو سره مخامخ کیږی، تاسی باید وړ او په معیاری کچه انځور پورته کړی.

توکی او انځورونه ژرمه کوزوی

د شونتیا تر بریده له بلاگ نه پخوانی ټوک کی مه کوزوی، ستاسی لیدونکې کیدای شی دیوی مهمی موضوع په برخه کی ستاسی ټوک ته اړتیا ومومی، هغوی به خامخا ستاسی بلاگ ته سرښکاره کوی، که په بلاگ کی مو توکی لری کړی وی؛ هغوی به سخت نهیلی شی هڅه وکړی دخپلو زیرمو شویو ټوکو لینک پر لومړی مخ کیږدی.

خه ډول لوستونکی موندلای شی

- داسی خه ولیکی چی دورځی مساله وی او یو نوی خیزوی.
- دخپلی اړوند ځانگړې سکالو په اړه بشپړ تمرین وکړی او ځان ښه پری پوه کړی.
- تاوده خبرونه او مهمی تودی پینښی ژر خپروی.
- داسی خه ولیکی چی په ۱۰ کالونو کی هم زاړه نه شی.
- په پیل کی یوازی پخپله ویبلاگ وچلوی، وروسته موډلی پراخه کړی او نور ته هم دا اسنتیا ورکړی چی بلاگ ته مو توکی پورته کړی.
- لوستونکی نورو ښو ویبلاگونو ته بوځی او له هغوی هم دا وغواړی چی دښو ویبلاگونو ادرسونه درکړی.
- دکورنی ژوند او مینی په اړه خه مه لیکی.
- له نورو مشهورو ویبلاگ لیکوالو سره اړیکی ونیسی دهغوی په اړه خه ولیکی، دویبلاگونو لینگونه یی خپاره کړی؛ او له هغو هم همدغسی غوښتنه وکړی.
- نظر پوښتنی وکړی، او دبلاگ دکتونکو شمیر وگوری.
- له مشهورو ویبلاگ لیکوالو هنرمندانو او سره مرکی وکړی.
- نیوکی وکړی او دارتیا پر مهال په مهمو کسانو لگیږی.
- بریښنالیگونه او وړ تبصرو ته ځواب ورکړی.

- که څانګه وال کسان یاست، روزنیزې دورې پیل کړې او لو ستونکو ته انلاین درس ورکړې.
- ویبلاګ اپډیټ وساتې او څنډ مه پکې کوی.
- دخپل مسلک په اړه لیکنې وکړې او ځانونه پکې مخکښانو کړې.
- په خپلو لیکنو کې ځان ښونه مه کوی، چې بیا دخلکو نه خوښېږي.
- نیوکی ومني او ورکسان وستایي بیځایه غرور مه کوی.
- ځانونه استادان مه ګڼي، ځکه ستاسې ویبلاګونه ستر ستر استادان هم ګوري.
- دنورې نړۍ له لیکوالانو او ژورنالیستانو سره اړیکې ټینګې کړې او له هغوی نه یوڅه واخلي.
- د ویبلاګ لیکوالو د ټولنې غړې شی، که ټولنه نه وی جوړه یی کړې.
- اسلامي او ملي ارزښتونه ته درناوی وکړې داسې څه مه لیک چې رنگه مو پری بده شی.

د ټولنیزو ارتباطي وسایلو په وړاندې د ژورنالیزم په مسلک کې د بحران منځته راتګ:

بحران: بحران له هغه منفي او نه پېش بینې کیدونکو حالتونو څخه عبارت دی، چې په ناڅاپي ډول د فرد او جامعي په ژوند کې رامنځته کېږي، په اصل کې د منافشي او قضاوت په معني دي؛ چې په اساسو لحظو کې د داسې تغیراتو رامنځته کیدونکي وي چې طرحه شوی اهداف له اصلي مسیر څخه ګرځوي. هغه بحرانونه چې پټ وي هغه بلقوه پېښې دي، او هغه بحرانونه چې ښکاره دي؛ هغه بلفعل دي. په همدې ډول بحرانونه په طبعي ډول (natural) او ځینې وخت د انسانانو په وسیله (manmade) منځته راځي.

د سیاسي، اجتماعي او اقتصادي بحرانونو ډولونه:

۱. د هویت بحران identity crisis: چې د پردیو یا بیګانګانو په واسطه د فرهنګي او سیاسي ولکي اویرغل په پایله کې منځته راځي.
۲. د مشروعیت بحران legitimacy crisis: دغه بحران له یو داسې نظام څخه وروسته رامنځته کېږي، چې د خلکو د خوښۍ څخه پرته منځته راغلی وي.
۳. د مشارکت (ګډون) بحران crisis participation: دغه بحران په هیواد کې د نفاق (بې اتفاقی) د ملتونو ترمنځ د وحدت او یوالي د نه شتون په پایله کې رامنځته کېږي.
۴. د نفوذ بحران penetration crisis: کله چې د ملت خلک په سیاسي چارو کې په واکدارانو بې اعتمادۍ شي دغه ډول بحران رامنځته کېږي.

۵- د توزیع بحران distribution: چې د قومي او طبقاتي بې عدالتي او استعمار په نتیجه کې په مختلفو شکلونو را منځته کېږي.

د هر نوعه بحران د له منځه وړلو لپاره د بحران له پېښېدو څخه مخکې منظمه او سیستماتیکه څارنه، تحلیل او څېړنه د بحران په له منځه وړلو کې کومک کوي.

له یادو شوو بحرانو څخه هریو کولای شې چې ځینې اصلي امنیتي عوامل ولري.

د امنیتي بحرانونو عوامل:

۱- د انتخاب شوو مسؤولینو ترمینځ د مناقشې پراختیا.

۲- د دولت د اعتبار کمولای او د مخالفانو د اعتبار پراختیا اوزیاتوالی.

۳- د مخالفانو د کړنو او اقداماتو زیاتوالی.

۴- د دولت د پلویانو ناراضه کیدل او ناخوښي.

۵- د قومي او ګروپي اختلافاتو پراختیا.

۶- د تخریبي او وړانکاره فعالیتونو او پریکړو زیادت.

۷- اعتصابونه او مظاهري.

۸- له پولو څخه د باندې د بحرانونو وتل.

د دغو بحرانونو د مخنیوي لپاره که څه هم هغه ښکاره بحرانونه او یا پټ وي لازمي تدابیر په کار دي، هغه چې د ژورنالیزم په مسلک کې د یوه ژورنالیست روزمره کار دي، په ډیرو نورو مسلکونو کې هغو ته د بحران په سترګه کتل کېږي، ژورنالیستان تر آخړینې ورځې د ژوند چې په دې مسلک کې په کار لګیا دي، هره ورځ له یوې داسې پېښې یا ستونزې سره مخ کېږي چې ورته نوی او ستونزمنه وي، چې د هغې په مقابل کې باید بې وخته هم تصمیم و نیولی شي، له هغه کلیمو او جملو څخه استفاده وکړي چې تر اوسه یې نوي کارولي، وروستی نتیجه چې په ښکلي او ښایسته کلام سره په معین وخت او معین حجم کې وړاندې کړي، تر هغه وخته خپلې هڅې ګړندۍ ساتي ترڅو پدې مطمئن شي، چې همدغه مطلب؛ چې دده یو بل حریف په بله ورځپاڼه کې نشر کړی؛ دده د هڅو او کوششونو له حاصل څخه بهتره ندی. دغه وضعې ته په نورو مسلکونو کې بحراني وضعه ویلای شو، مګر د ژورنالیست لپاره دغه وضعه د ژورنالیست د هرې ورځې د ژوند سرنوشت دی.

په ټولنیزو ارتباطي وسایلو کې کولای شو بحرانونه له څو وجوړ لېندي کړو.

الف: د بهرانو د ماهیت له نظره:

۱- طبعي بحرانونه: لکه سيل، زلزله.

۲- اقتصادي بحرانونه: لکه بیکاري.

۳- اجتماعي بحرانونه: لکه مخدره مواد، د ځوانانو مشکلات، مظاهري.

۴- سياسي بحرانونه: لکه په سياسي چارو کې ناڅاپي بدلونونه، کودتا، نظامي ننګونې.

ب: د طبعي تغيراتو له نظره:

۲- لوی بحرانونه چې د طبعت په سطحه کې تغيرات راولي. لکه: سيل، زلزه

۲- هغه بحرانونه چې د طبعت په سطحه کې ده هغه لپاره کوچني تغيرات کافي وي. لکه: په آرام ډول سياسي بحرانونه.

ج: له مخکې څخه د چمتوالي له نظره:

۱- هغه بحرانونه چې له مخکې څخه هغه د انتظار وړ وي. لکه: هغه مظاهري چې د هغه په اړه له مخکې څخه خبر ورکړل شوی وي.

۲- د توقو خلاف بحرانون. لکه: سيل، زلزه او انفجار.

د: د بحران د عواملو له نظره:

۱- د رسنيو د خوښې وړ عمده بحرانونه: هغه بحرانونه چې مشخص وکړی په مطبوعاتو کې ورګډوي.

۲- غيرې عمده بحرانونه: هغه بحرانونه چې اصلي مخاطبان يې رسنۍ نه وي.

ه: د مخاطبانو د غبرګون له نظره:

۱- هغه بحرانونه چې ملی يوالی ايجادوي. لکه: جنگ، بهرنی تهديدونه.

۲- هغه بحرانونه چې په ټولنه کې بيلابيل نظرونه او رايې وړاندې کوي. لکه: سياسي او اجتماعي بحرانونه.

د بحران په بيلابيلو مراحلو کې د رسنيو د نډې:

۱- د بحران څيړنه او سپړنه.

۲- د وضعیت تشييتول.

۳- د اوضاع (حالت) روښانه کول.

۴- د بيلابيلو مفکورو ترمنځ د تعادل (موازنې) ساتل.

۵- د خيالونو او اميدونو اصلاح.

۶- منځګړيتوب.

- ۷- د لوستونکو او اوریدونکو پیژندل.
- ۸- د بحران په اړوند د خبرونو خپرول.
- ۹- د خبر او اطلا په خپرولو کې د خپلواکې او عینت ساتل.
- ۱۰- په موقع سره تحلیل، بیرته باید پکې ونه شي.
- ۱۱- د مخاطبانو په بڼه ډول رهبري کول.
- ۱۲- د فتنو په وخت کې د فتنو د ضررونو څرگندول.
- ۱۳- د فتنو د نمایش او بڼکاره کولو څخه مخنیوی کول.
- ۱۴- د مصاحبو په خپرولو کې زیات دقت او پاملرنه.
- ۱۵- د منطقي پیشنهادونو ارائه کول.
- ۱۷- په مصاحبه کولو کې د ژورنالسیت بڼه ابتکار او لاسته راوړني.
- ۱۸- په ټولنه کې د خاصو ګروپونو او طبقو انتخابول.
- ۱۹- د خلکو د پوهې او استعداد په نظر کې نیول.
- ۲۰- د وروستیو معلوماتو او اطلاع په نظر کې نیول.
- ۲۱- د تحریک کونکو اشخاصو څارنه.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library